

Εισαγωγή στον Μινωικό Πολιτισμό
καθηγητής: Βλαχόπουλος Ανδρέας

Θέμα Εργασίας: «ΚΟΜΜΟΣ»



Βαρβάρα Χαραλαμπίδου

CRETAN SEA



LIBYAN SEA

0 50 km

Τοπογραφία

Ο Κομμός, βρίσκεται στη νότια ακτή της Κρήτης, 64 περίπου χιλιόμετρα νότια από το Ηράκλειο, στο νοτιοδυτικό άκρο της πεδιάδας της Μεσαράς, βόρεια από τα Μάταλα στο Λυβικό πέλαγος. Αποτελούσε επίνειο της Φαιστού και της Αγίας Τριάδας.



-Σύμφωνα με την μυθολογία ο Κομμός ήταν ο τόπος, όπου βρισκόταν ο θρόνος του Μίνωα και όπου δημιουργήθηκε ο λαβύρινθος. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή η τοποθεσία του λαβύρινθου βρισκόταν στην Γόρτυνα.

-Ο Ιταλός αρχαιολόγος Taramelli τον 19^ο αι. είχε συνδέσει το λιμάνι του Κομμού με την περιοχή «Λισσή πέτρη» το «άσπρο ακρωτήριο», το σημείο που προσάραξε με το πλοίο του ο Βασιλιάς Μενέλαος της Σπάρτης, όταν επέστρεφε από την Τροία μετά το τέλος του Τρωικού πολέμου, όπως αναφέρεται από τον Ομηρο.

-Απέναντι από τον αρχαιολογικό χώρο υπάρχει κι ο βράχος του Βόλακα, που πιστεύεται ότι αποτελεί τη μύτη του βουνού που πέταξε ο κύκλωπας Πολύφημος στον Οδυσσέα.



Η ίδρυσή του ανάγεται περίπου το 1900 π.Χ. Η μεγαλύτερη ανάπτυξη της πόλης παρατηρείται στην μέση και ύστερη Μινωική περίοδο. Είχε ενεργή παρουσία έως το 1200 π.Χ. οπότε εγκαταλείφθηκε. Για δύο σχεδόν αιώνες υπάρχουν ελάχιστα σημάδια δραστηριότητας. Αποτέλεσε μια μινωική λιμενική πόλη και διοικητικό κέντρο, επίνειο του μεγάλου μινωϊκού κέντρου της Φαιστού και του εμπορικού κέντρου της Αγίας Τριάδος.

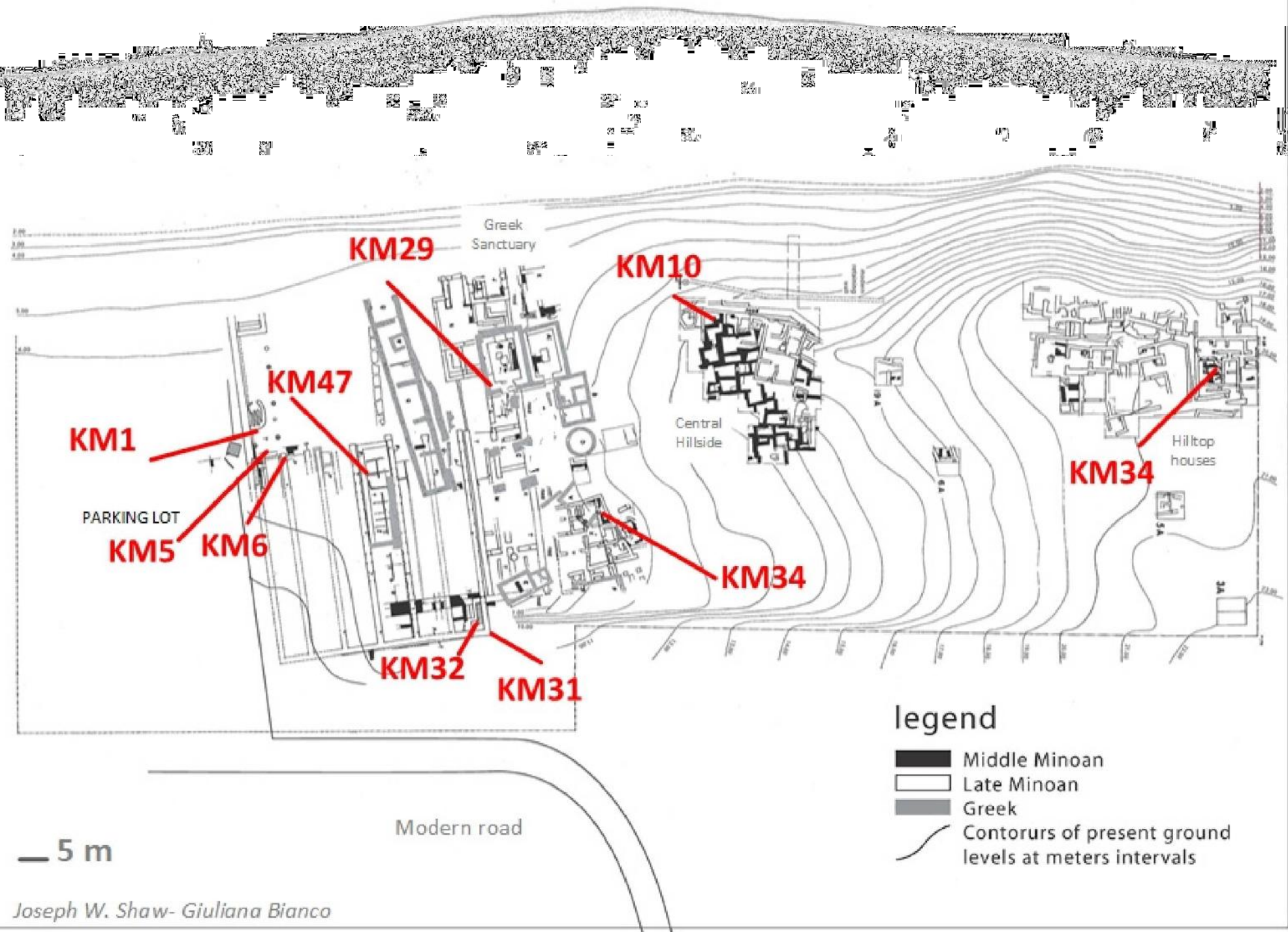


Η εγκαθίδρυση του ανακτορικού συστήματος συνετέλεσε στην ανάπτυξη του διαθαλάσσιου εμπορίου και η ανέγερση του πρώτου ανακτόρου της Φαιστού συνέβαλε στην ανάπτυξη του οικισμού από τις αρχές της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ. και στη μέγιστη ακμή του κατά τη νεοανακτορική και μετανακτορική περίοδο (1700-1200 π.Χ.).

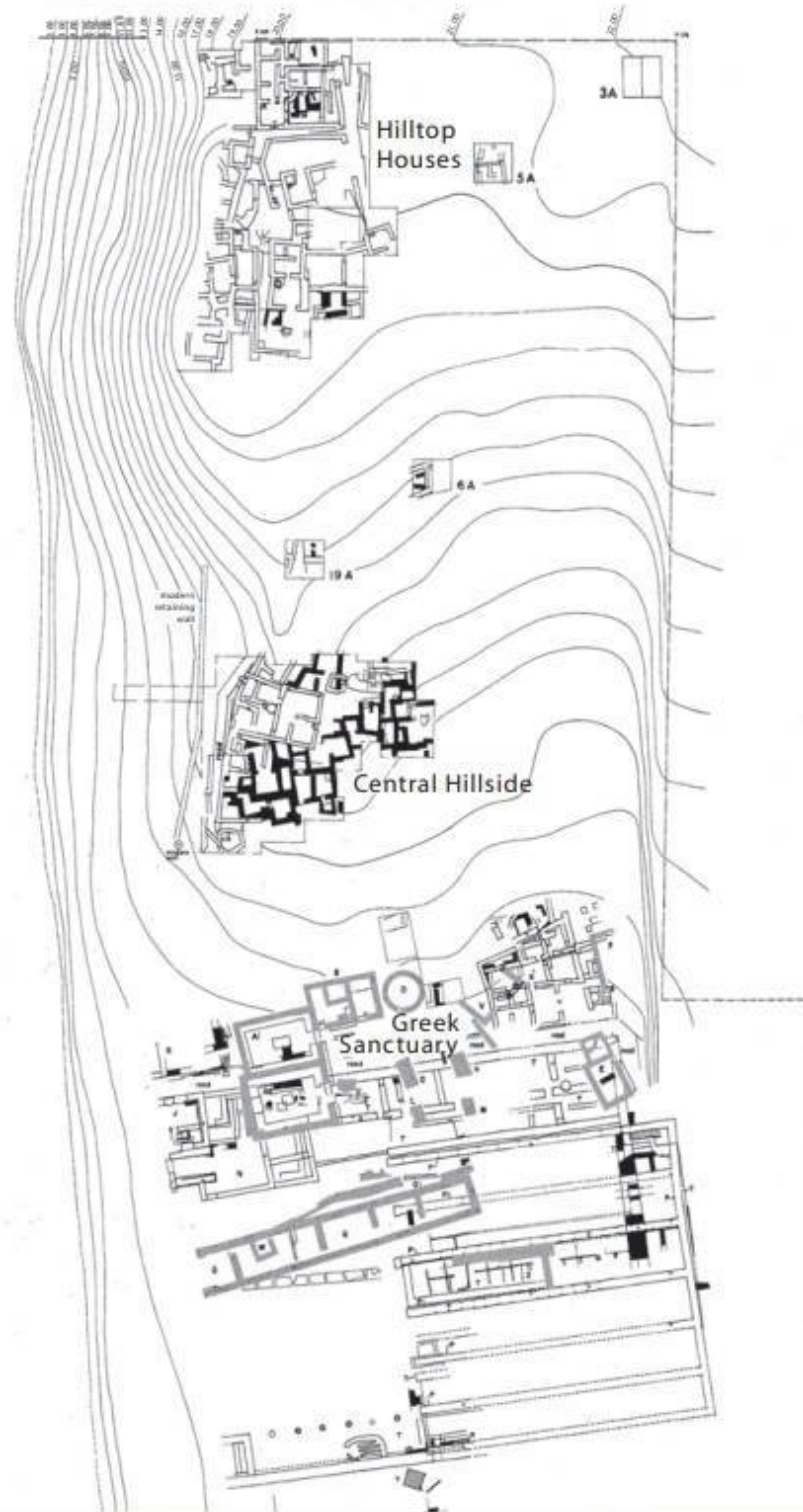
Ο οικισμός αναπτύχθηκε στη κορυφή και στην πλαγιά του λόφου (οικίες), ενώ το διοικητικό κέντρο, τα μνημειακά κτίρια, οι λιμενικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις αναπτύχθηκαν κοντά στην ακτή

KOMMOS SITE PLAN

LYBIAN SEA



LIBYAN SEA



Ανασκαφές

Ο Κομμός υπήρξε χώρος αρχαιολογικού ενδιαφέροντος από το 1924 όταν ο [Άρθουρ Έβανς](#), μελέτησε τα νεώρια.

Ο Γερμανός ερασιτέχνης αρχαιολόγος Φρίντελμ Βιλ, υποστήριξε τον Κομό ως λιμενική εγκατάσταση και προσπάθησε να το αποδείξει αυτό με λαθροανασκαφές στους αμμόλοφους πίσω από την παραλία. Εκεί συνάντησε τα πρώτα ερείπια του τείχους του σημερινού ανασκαφικού χώρου, αλλά λόγω καταγγελιών τέθηκε υπό κράτηση από τις ελληνικές αρχές.

Από το 1976 έως το 1996 έγιναν επίσημες ανασκαφές στον Κομό με την άδεια της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. από ομάδα αρχαιολόγων του [Πανεπιστημίου του Τορόντο](#), με την υποστήριξη της [Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα](#), με επικεφαλής τους αρχαιολόγους *Joseph Shaw* (Τζόσεφ Γουίτερμποθαμς Σο) και *Μαρία Κουτρομπάκη* και έφεραν στο φως μινωικά σπίτια, πολλά δημόσια κτίρια, αποθήκες, πολύ καλά διατηρημένες εγκαταστάσεις ελαιοπιεστηρίων, μια μεγάλη αυλή και τα πρώτα γνωστά νεώρια στην Κρήτη. Από το 1990 έως το 2006 εκδόθηκαν σε επτά τόμους τα αποτελέσματα της ανασκαφής από το [Πανεπιστήμιο του Πρίνστον](#).

Από τη συνολική έκταση με χρήση στα αρχαία χρόνια λιγότερο από 3% έχει ανασκαφεί.

Σήμερα, υπεύθυνος των ανασκαφών στον Κομό είναι ο καθηγητής Joseph Shaw του Πανεπιστημίου του Τορόντο.

Με την ολοκλήρωση των ανασκαφών, πραγματοποιήθηκαν εργασίες ενοποίησης για την προστασία από τη διάβρωση από το 2004 έως το 2006 που βρίσκονται σε εξέλιξη ώστε να ανοίξει ο αρχαιολογικός χώρος στο ευρύ κοινό.



Η Μινωική πόλη Κομμός είναι ένας από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους στο νομό Ηρακλείου. Κατά την μινωική εποχή υπήρχε εκεί μια πόλη έκτασης 35.000 μ². Η καθεαυτή πόλη ήταν κτισμένη στο φυσικό βράχο της πλαγιάς λόφου και σε σημεία ψηλότερα.



Στην κορυφή του λόφου ανακαλύφθηκαν κτίρια της ΜΜΙΙ και αποθήκες μιας οικίας όπου βρέθηκαν αποθηκευτικοί πίθοι, κύπελλα, πρόχοι και αγγεία με γεφυρόστομη προχοή.





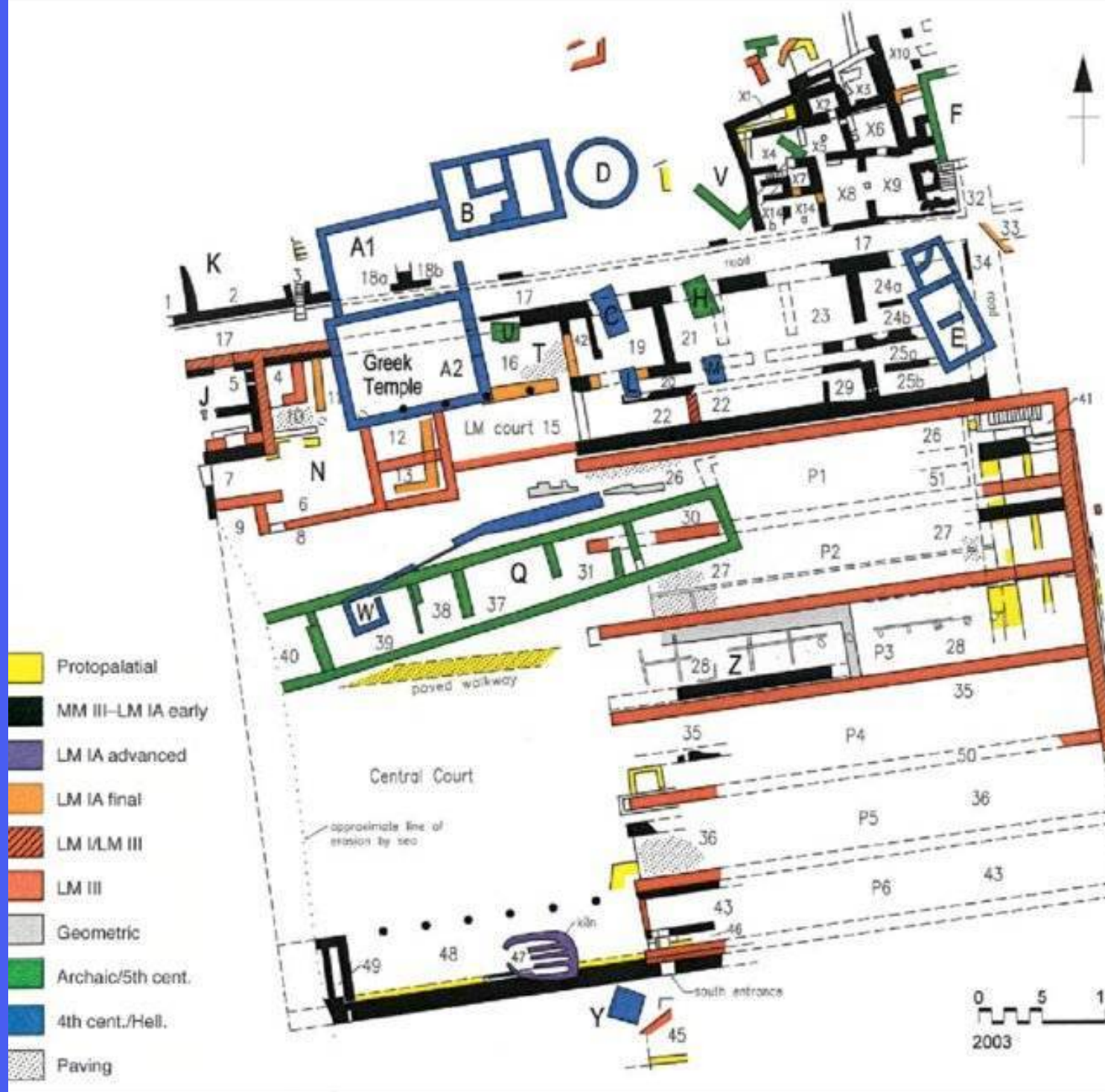
Στην πλαγιά του λόφου εντοπίστηκε μια σειρά δωματίων κάποια εκ των οποίων επικοινωνούν μεταξύ τους και ανήκουν σε οικίες που είχαν κτιστεί η μία δίπλα στην άλλη. Σε μια αποθήκη που είχε καταστραφεί κατά την ΜΜΙΙΙ από σεισμό, εντοπίστηκαν μεγάλα αποθηκευτικά αγγεία, κύπελλα ρυτά, μεταξύ αυτών και το ρυτό σε σχήμα κεφαλής ταύρου, αγγεία από αλάβαστρο, αυγά στρουθοκάμηλου και λίθινα αγγεία.





Στα νότια, στην επίπεδη περιοχή που πλαισίωνε την ακτή υπήρχαν τρία διαδοχικά τεράστια οικοδομήματα, από τα οποία δύο ήταν ανακτορικού χαρακτήρα με πτέρυγες και αυλή.





Κάτοψη της Νότιας Περιοχής στον Κομμό



Τα πιο πολυάριθμα ευρήματα βρέθηκαν στον νότιο τομέα της ανασκαφής όπου η αρχαιολογική ζώνη εκτείνεται κατά μήκος της ακρογιαλιάς και όπου βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης. Εδώ ήταν το κέντρο της πόλης του μινωικού λιμένα. Τα ερείπια των κτιρίων τοποθετούνται γύρω από μια αυλή, που αποτελούσε την κεντρική πλατεία της Μινωικής πόλης. Τα λίγα παλαιότερα κατάλοιπα προέρχονται από την προανακτορική περίοδο.



Πολύ μεγαλύτερα τμήματα έχουν επιβιώσει από το νεοανακτορική (μεσομινωική III) και τη μετανακτορική περίοδο (υστερομινωική ΙΑ έως ΙΙΙ), συμπεριλαμβανομένων των τοίχων θεμελίωσης ενός μικρού συγκροτήματος παλατιών και έξι επιμήκων κατασκευών, που πιστεύεται ότι χρησίμευαν ως υπόστεγα για στέγαση και επισκευή πλοίων.



Κτήρια Χ (αυτόνομο κτίριο) Μινωϊκές νεοανακτορικές οικίες (ΥΜ ΙΑ, αλλά κυρίως στην ΥΜ ΙΙ φάση - τύπος 2 της τυπολογίας των νεοανακτορικών οικιών, που χαρακτηρίζεται από ύπαρξη προθάλαμου, ο οποίος συνιστά την κεντρική είσοδο, δίνει πρόσβαση σε μία σειρά δωματίων αφού λείπει ο διάδρομος και φέρει κλίμακα που οδηγεί στον άνω όροφο (McEnroe 1982, 10)).



Κτήρια Χ (ΒΑ γωνία νότιας περιοχής)

Στα κτίρια αυτά της Νεοανακτορικής περιόδου και της πολύ επιμελημένης κατασκευής, βρέθηκαν θραύσματα τοιχογραφίας με το μοτίβο των λευκών κρίνων.



























Στη νεοανακτορική περίοδο οικοδομήθηκε κοντά στο λιμάνι κτίριο με μεγάλη ορθογώνια αυλή, στοές με κιονοστοιχίες και μνημειακή πρόσοψη με τεράστιους λίθινους ορθοστάτες μπροστά σε δρόμο, (κτήριο T).

Κατά την μετανακτορική περίοδο (1375-1200π.Χ.) στη θέση του κατασκευάστηκε εντυπωσιακό οικοδόμημα με 6 παράλληλες στοές που έχουν ερμηνευθεί ως αποθήκες ή νεώσοικοι για την στέγαση των πλοίων (κτήριο P)





Το τρίτο οικοδόμημα, με τις 6 παράλληλες στοές μοναδικό στα αρχαιολογικά δεδομένα πιθανώς να χρησίμευε για τη φύλαξη των πλοίων του Κρητικού στόλου κατά τη διάρκεια του χειμώνα, εποχή που σταματούσε η ναυσιπλοΐα.

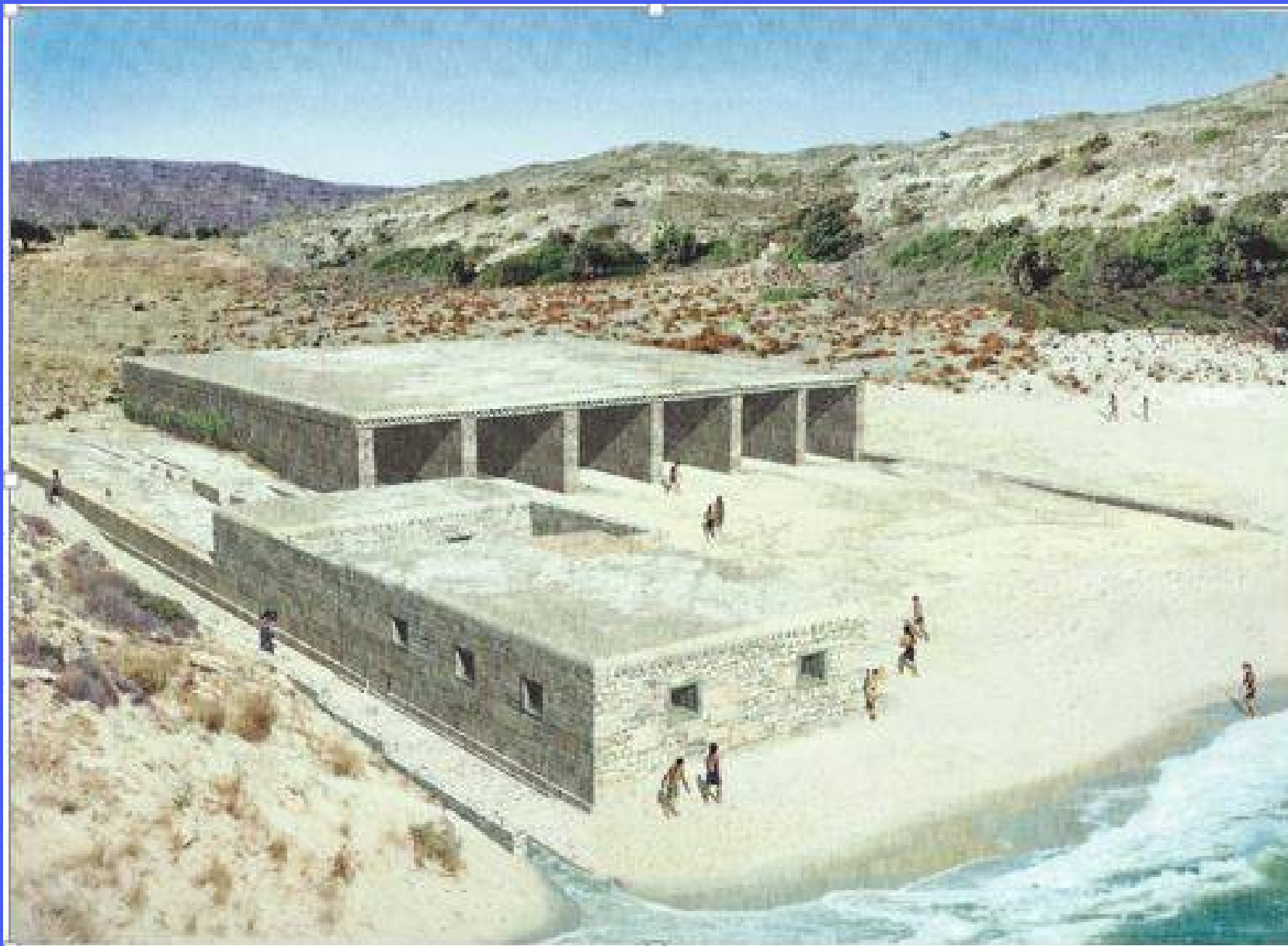




Στην Μεταμινωική περίοδο, το ανατολικό τμήμα της κεντρικής αυλής ήταν το τμήμα συντήρησης και διαχείμανσης των πλοίων. Είχε μήκος 30 μέτρων, πλάτος 35 μέτρων και ύψος 4 μέτρων και αποτελείτο από 6 επιμήκη τμήματα ανοικτά στη θάλασσα (αποβάθρες).







Αναπαράσταση των νεωρίων του Κομμού



ΙΕΡΑ

ΝΑΟΣ Α

Το πρώτο ιερό, Ναός Α, ιδρύθηκε στον Κομμό το 1100 π.Χ., όπως προκύπτει από τα αρχαιολογικά ευρήματα και παρέμεινε σε πλήρη λειτουργία μέχρι το τέλος της ελληνιστικής περιόδου. Κάτω από το ιερό ανακαλύφθηκαν οι στοές που χρονολογούνται στη μετα-ανακτορική εποχή και προφανώς αποτελούσαν αποθήκες.

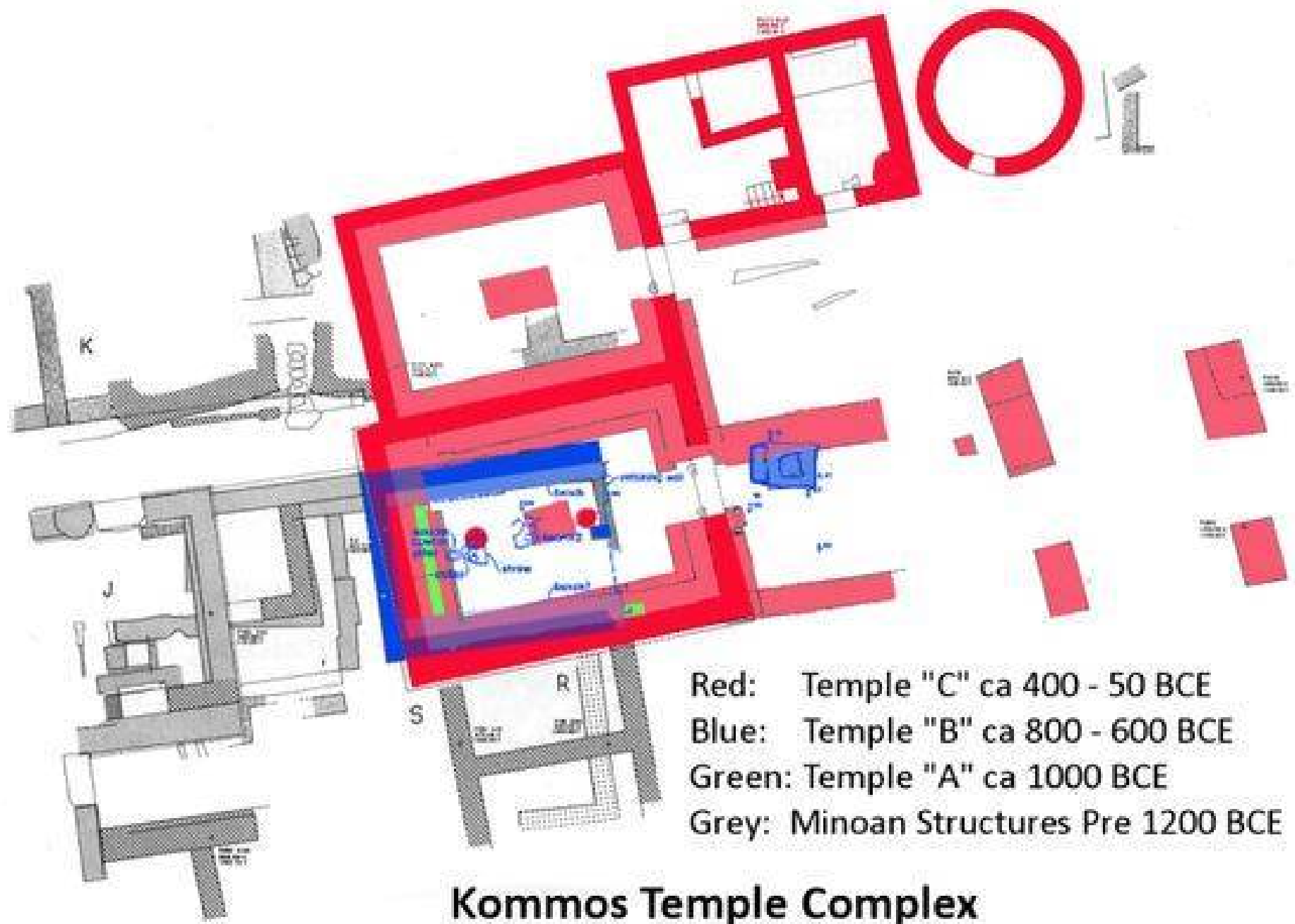
ΙΕΡΑ



ΝΑΟΣ Β (800-600 π.Χ.)

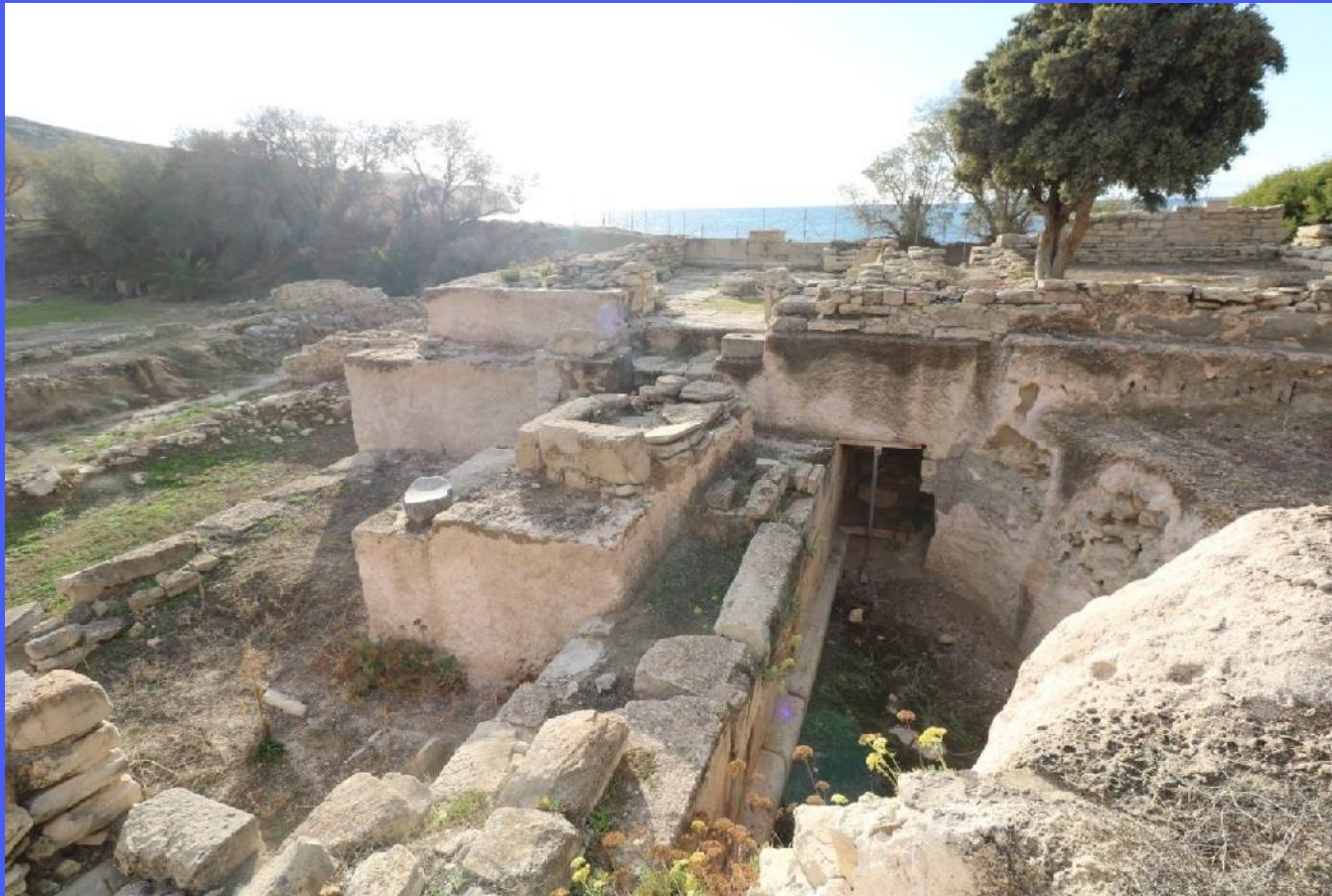
Ο ναός Α (ορθογώνιο κτίσμα τα θεμέλια του οποίου χτίστηκαν στα τείχη ενός μινωικού ανακτόρου), αντικαταστάθηκε ενώ ήταν ακόμη σε χρήση γύρω στο 800 π.Χ. με το Ναό Β, ο οποίος χτίστηκε σχεδόν πάνω του και παρέμεινε σε χρήση μέχρι το 600 π.Χ.

Ένα νέο χαρακτηριστικό, κάνει το ιερό στον Κομμό μοναδικό. Στο πίσω μέρος του ναού, πίσω από την εστία και μπροστά από ένα χαμηλό οβάλ από απανθρακωμένο ξύλο, βρισκόταν ένα ιερό αποτελούμενο από τρεις κοντές πέτρινες κολόνες τοποθετημένες σε μια πέτρινη βάση, που συμβόλιζαν ανεικονική θεότητα. Η παρουσία του τριμερούς ιερού αποδίδεται σε φοινικική επίδραση ή παρουσία .



Συγκρότημα Ελληνικών Ναών Κομμού, Νότια Περιοχή.

ΙΕΡΑ



ΝΑΟΣ Γ (4^{ος} αι. π.Χ.)

Ο ναός Γ, τρίτος ναός ιδρύθηκε πάνω στα ερείπια των παλαιών ναών, στις αρχές του 4^{ου} αι., ερείπια του οποίου διασώζονται σήμερα. Ο κυρίως ναός (σηκός) είχε σχήμα ορθογώνιο και είχε πεζούλι σε όλες τις πλευρές του, που στα δυτικά ήταν ψηλότερο και χρησίμευε ως βάθρο για τα λατρευτικά αγάλματα, πιθανόν του Δία και της Αθηνάς. Στο κέντρο βρίσκεται η ορθογώνια εστία και δύο βάσεις κιόνων για τη στήριξη της δίρρυτης στέγης του ναού. Δίπλα στο ναό υπήρχε η αίθουσα συμποσίων ένα ορθογώνιο κτίριο με θρανία, ένα άλλο για τους ιερείς και ένα κυκλικό πιθανόν μαγειρείο.

Η καταστροφή του Κομμού



Ο Κομμός πλήγηκε από εκτεταμένη καταστροφή πριν πολλούς αιώνες. Τα δημόσια κτίρια και οι κατοικίες της πόλης φαίνεται ότι καταστράφηκαν από σεισμό, και ξαναοικοδομήθηκαν αργότερα από την αρχή.

Χαρακτηριστικό ωστόσο είναι ότι ο οικισμός οικοδομήθηκε εξ αρχής σε επίπεδα, όπως φανερώνουν οι υπόγειοι, ημιυπόγειοι και υπερυψωμένοι χώροι που ανακαλύφθηκαν.



Αρχαιολογικά ευρήματα

Η ανασκαφή έφερε στο φως τεκμήρια μιας πλούσιας πολιτείας με υψηλό επίπεδο διαβίωσης, όπως: σπαράγματα τοιχογραφιών, αγγεία με πλούσιο διάκοσμο, τελετουργικά και λατρευτικά σκεύη κοσμήματα και αντικείμενα από πολύτιμες ύλες.



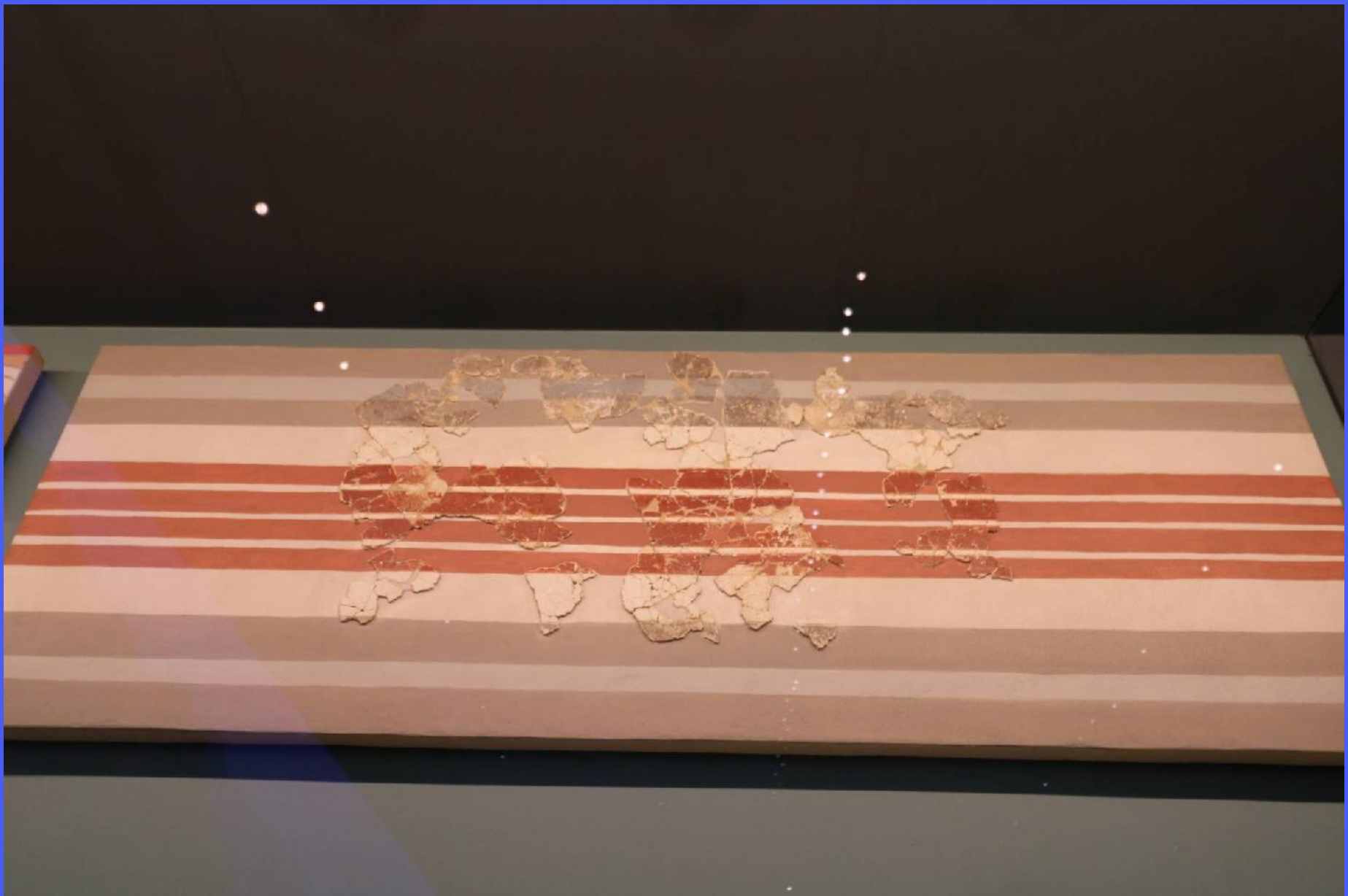
Αρχαιολογικά ευρήματα

Θραύσματα τοιχογραφιών από το κτίριο T, τη Βόρεια Στοά και την οικία X
Νεοανακτορική περίοδος.

Οι τοιχογραφίες κατασκευάστηκαν κυρίως με την τεχνική της νωπογραφίας, σύμφωνα με την οποία τα χρώματα αναμιγνύονται με νερό και απλώνονται πάνω σε νωπό υπόστρωμα ασβεστοκονιάματος. Τα χρώματα ενοποιούνται με το υπόστρωμα καθώς αυτό στεγνώνοντας μετατρέπεται σε ανθρακικό ασβέστιο. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι χρησιμοποιήθηκε επίσης τέμπερα (χρωστικές ουσίες αναμεμιγμένες με υδατοδιαλυτό, συνήθως κολλώδες συνδετικό μέσο για ταχύτερο στέγνωμα) και τεχνική εν ξηρώ (χρωστικές ουσίες αναμεμιγμένες με οργανικό συνδετικό μέσο σε στεγνό υπόστρωμα).

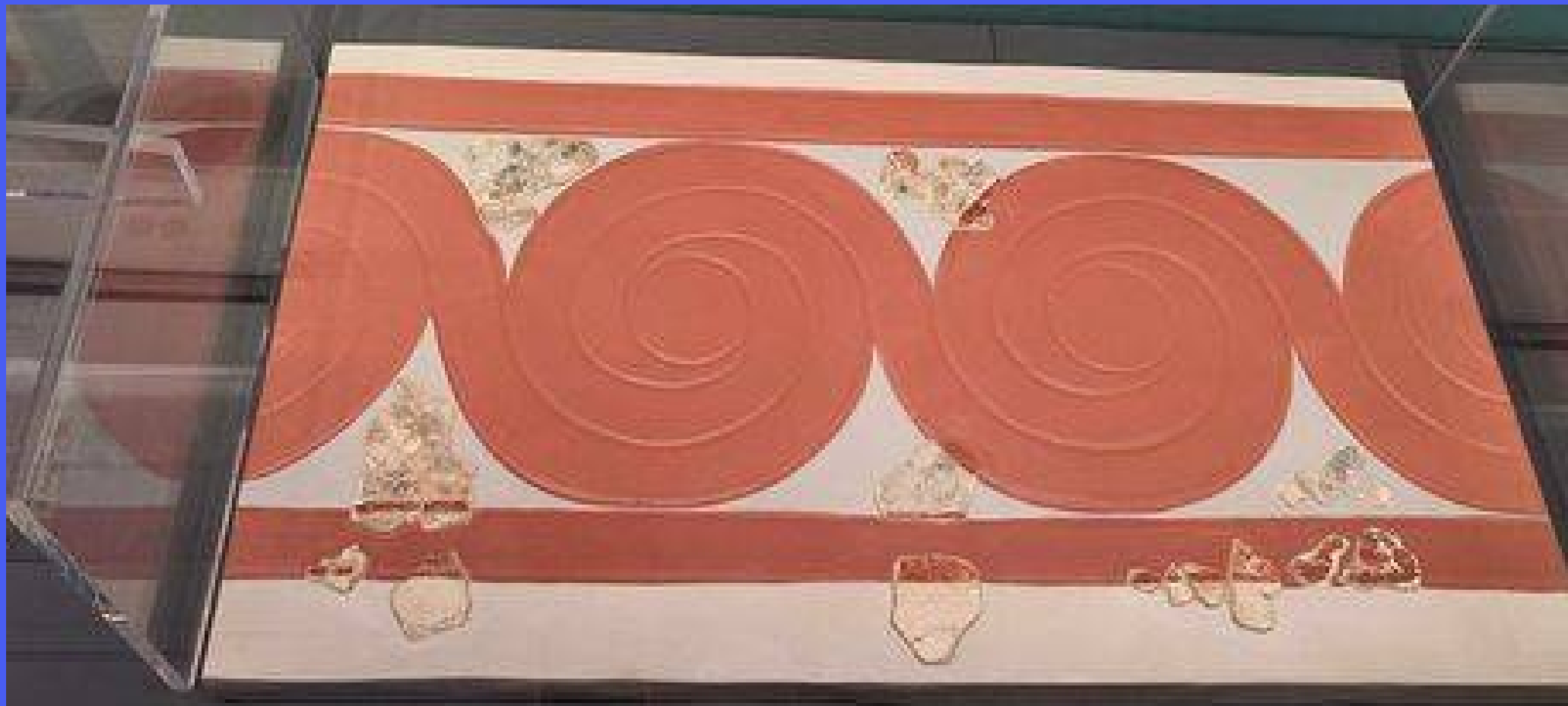


Αρχαιολογικά ευρήματα
Σπειρομαίανδρος Οικία Χ, Δωμάτιο Χ14α



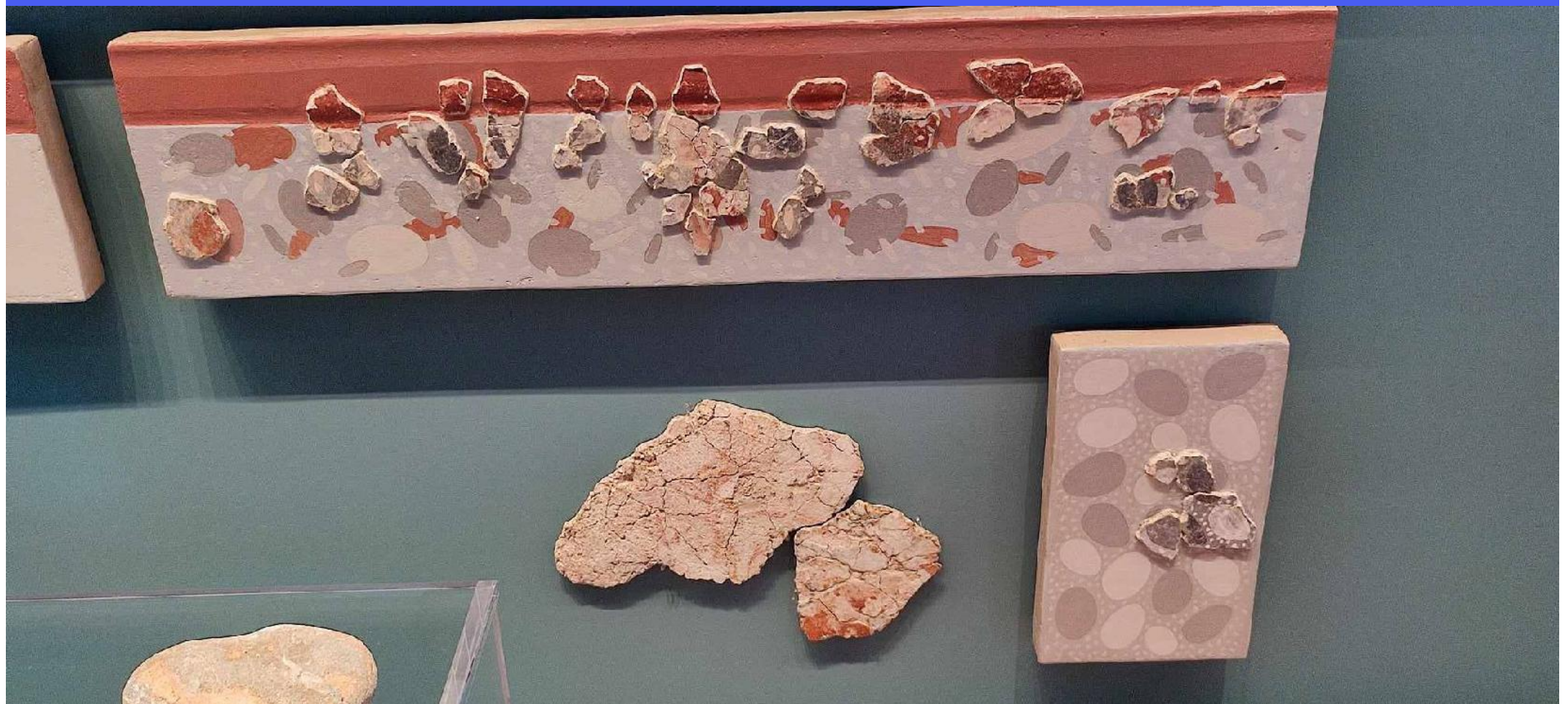
Αρχαιολογικά ευρήματα

Ταινίες κυανού, λευκού και ερυθρού χρώματος, κτίριο T, Δωμάτιο19.



Αρχαιολογικά ευρήματα

Σπαράγματα δαπέδου από κονίαμα με ζωγραφικό διάκοσμο σπειρομαίανδρου, σε βάθος που μιμείται βοτσαλωτό. Βόρεια Στοά. Νεοανακτορική περίοδος.



Αρχαιολογικά ευρήματα

Σπαράγματα τοιχογραφικού διακόσμου που μιμείται φλεβωτό και κροκαλοπαγές πέτρωμα. Βόρεια Στοά.



Αρχαιολογικά ευρήματα

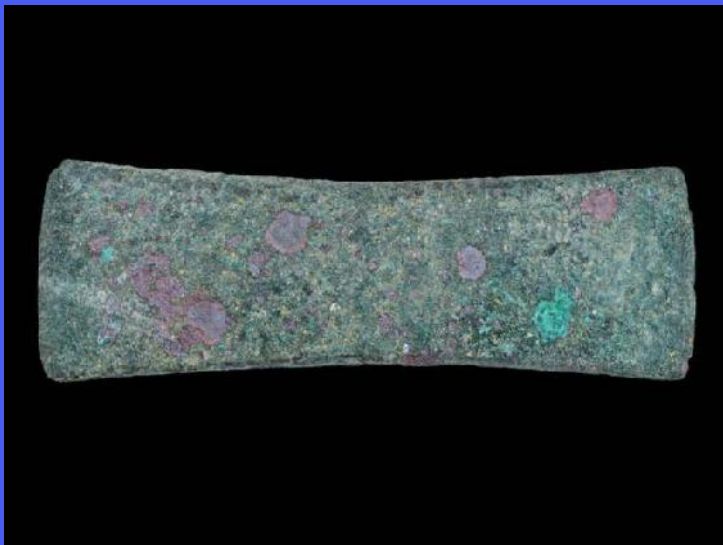
Λευκά κρίνα σε βραχώδες τοπίο.
Οικία Χ, Δωμάτιο Χ1.



Κομμός Ημισφαιρικό κύπελλο με ταινιωτή λαβή
Νεοανακτορική περίοδος (ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ).



Κομμός Σωληνωτό Αγγείο 1300-1200π.Χ.



Κομμός Διπλός χάλκινος πέλεκυς
1600-1300 π.Χ.



Κομμός Κρατηρίσκος 9^{ος} αι. π.Χ.



Κομμός. Άγκυρα σύνθετου
συριακού τύπου
1600-1300 π.Χ.



Κομμός. Μικρός ψευδόστομος
αμφορέας
1300-1200 π.Χ.



Κομμός. Χείλος αμφοροειδούς
κρατήρα
1300-1200 π.Χ.



Κομμός. Ρυτό σε σχήμα κεφαλής ταύρου.
Παλαιοανακτορική περίοδος.

Κομμός. Αριστερά Πίθος με καταλειβάδες
(1400-1350 π.Χ)



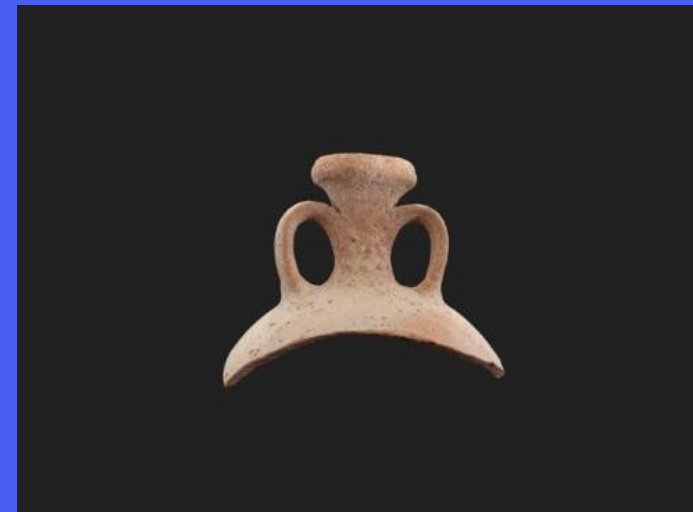
Κομμός. Καμαραϊκό κύπελλο
Νεοανακτορική περίοδος (ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ).



Κομμός. Ψευδόστομος αμφορέας από την
Πελλοπόννησο (1400-1300 π.Χ.)



Κομμός. Λίθινο περίαπτο σε
σχήμα ταυροκεφαλής



Κομμός. Φλασκή από την Αίγυπτο. Περίοδος
Νέου Βασιλείου Οικία Χ (Δωμ.6)
Νεοανακτορική περίοδος (ΥΜΙ).

Κομμός. Η μινωική θαλασσοκρατία

Η μεγάλη ανάπτυξη του διαθαλάσσιου εμπορίου, είναι κατάδηλη από την πλούσια κεραμική που προέρχεται από διαφορετικές εποχές και διαφορετικές περιοχές της ανατολικής Μεσογείου, Κύπρο, Αίγυπτο, Συρία, Παλαιστίνη, το Λεβάντε και την Σαρδηνιάν, αλλά και περιοχές του Ελλαδικού χώρου Πελοπόννησο, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα.

Τα περισσότερα από τα αντικείμενα που βρέθηκαν στα διάφορα στρώματα στον Κομμό ήταν κεραμικά πιθάρια, κρατήρες, αρύβαλλοι, κανάτες και ποτήρια από τη Μέση και Ύστερη Μινωική, Πρωτογεωμετρική και Γεωμετρική περίοδο.

Κεραμικά παρήχθησαν επίσης στον οικισμό. Πάνω από 450 κιλά, προέρχονται από έναν κλίβανο κεραμικών. Βρέθηκαν επίσης είδη οικιακής χρήσης και έπιπλα, καθώς και εργαλεία και εγκαταστάσεις για ένα ελαιοτριβείο.



Αναθηματικό αγγείο
πολλών παραγόμενων
πρωτότυπων, αλλά και
Αγία και η Σαρδηνία
Συροασιατική και την
Αμερικανική πόλη που διαβ
Κομμό, στο σημείο, η
πρωτογενή χρονία.

The evidence of t
Storage vessels and rurner
amphorae for transporting
as well as imported vessels
and Sardinia to Cyprus, Syro-
highlight the key role of the p
Mediterranean trade of the Pri

Κρήνη | Crete
1
2
3
4
5
6

Αιγαίο | The Aegean
7
8
9

Πελοπόννησος | Peloponnese
10
11
12

Κύπρος | Cyprus
13
14
15

Υπόλοιπα Μεσόγειος
The rest of the Mediterranean
16
17
18
19



Κομμός. Υφαντουργικά εργαλεία

Κομμός. Εκτός από τη ναυτοσύνη οι κάτοικοι του Κομμού ασχολούνταν και με βιοτεχνικές παραγωγές όπως υφαντουργία, ελαιοκομεία κ.λπ.



Κομμός. Εξαρτήματα πλοίων

Συμπεράσματα

Ο Κομμός υπήρξε ένα σημαντικό ναυτικό και εμπορικό κέντρο, στην πρωτοανακτορική και νεοανακτορική εποχή, επίνειο δύο μεγάλων ανακτορικών κέντρων της Φαιστού και της Αγίας Τριάδας, απ' όπου διακινούνταν και εμπορεύονταν αγροτικά, βιοτεχνικά και πολιτιστικά αγαθά.

Το διεθνές και διαμετακομιστικό εμπόριο που διεξάγονταν στον Κομμό και στα άλλα ναυτικά κέντρα συνετέλεσαν στην οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης και στην εμπορική-οικονομική, πολιτική και πολιτιστική της εξάπλωση, στις περιοχές του Αιγαίου και γενικότερα της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής, εγκαθιδρύοντας τη μινωική θαλασσοκρατία της.



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσαράς (<https://messaramuseum.gr/>)

Βασιλάκης Αντώνης, *Αγία Τριάδα-Φαιστός-Κομμός –Μάταλα*, Έκδ. Μύστης, Ηράκλειο Κρήτης 2009.

Βασιλάκης Αντώνης, «Μινωική Κρήτη», Εκδ. Αδάμ, Αθήνα 2001.

Joseph Shaw, *Κομμός, Ένα Μινωικό Επίγειο Και Ελληνικό Ιερό Στη Νότια Κρήτη*, Εκδ. Μύστις 2007.

<https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/3004>

(<https://www.kommosconservancy.org/>)

<https://podcast.uclouvain.be/fFw1c9shHN>

<https://www.ancientworldmagazine.com/articles/cult-multiculturalism-sanctuary-kommos/>

<https://www.youtube.com/watch?v=DM6sV7>